

Rikoskomisario

kirjoittaa historiaansa

Vuoden johtolanka -voittaja **Mikko Porvali** kertoo populaarissa muodossa rikostutkimustaidon kehittymisestä Suomessa.

”**M**ikko Porvali kuvaa taitavasti rikospoliisin toimintaa ja sen tutkimusmenetelmien kehitystä 1930-luvulla.”

Muun muassa näin raati perusteli Porvalin teoksen *Veri ei vaikene* palkitsemista Vuoden johtolanka -palkinnolla.

Veri ei vaikene on toinen osa trilogiaksi muodostuvasta *Karelia Noir* -sarjasta. *Sinisen kuoleman kuva* (2015) kertoi etsivän poliisitoiminnan eli rikospoliisin perustamisesta ja alkuvaiheista Viipurissa 1920-luvulla. Se oli raakaa aikaa. Pirtusodissa tapettiin useita poliiseja. Teos onkin omistettu virkatehtävissä kuolleiden poliisien muistolle.

Veri ei vaikene kattaa koko 1930-luvun. Pääaiheena on Lapuan liike ja sen toimeenpanemat kydytykset. Lopussa jahdataan desantteja keskellä Viipurin pommituksia talvisodassa.

Rikospoliisin alkuvaiheita kuvatesaan komisario Porvali kirjoittaa samalla oman ammattikuntansa historiaa. Tyyli on tuttu hänen sotahistoriallisista kirjoistaan, joista *Operaatio Hokki* oli Tieto-Finlandia-ehdokkaana: faktapohjainen tarinallisuus.

Poliisi Suomessa on 200 vuotta vanha organisaatio. Eri poliisilaitoksista on kirjoitettu historiateoksia, mutta kokonaisesitys puuttuu. Porvali sanoo, etteivät hänen paukkunsa eikä aika riitä varsinaiseen historiateokseen. Sen sijaan hän haluaa kertoa populaarissa muodossa suo-

malaisen rikostutkimustaidon historiasta. Taustalla on kuitenkin arkistotutkimus.

Porvali kertoo nuorempana haaveilleensa puhtaana romaanin kirjoittamisesta, mutta tarinallisen faktapohjaisen fiktion, faktion, hän sanoo olevan ainoa tapa, jolla osaa kirjoittaa romaanin.

Karelia Noirin kolme tasoa

Porvalin *Karelia Noir*issa on kolme tasoa.

KUVAT: OLLI TURUNEN

⊕ "Mätön kyydityksessä käytettiin hyväksi nuoria fanaatikkoja, jotka ovat valmiita tekemään mitä vaan oman kieroutuneen maailmankuvansa puolesta. Tällaisiin seurauksiin se sitten äkkiä johtaa", sanoo Mikko Porvali.

Ensimmäinen on rikospoliisin kehittyminen ja poliisikuolemat, joita varsinkin ensimmäisessä osassa on paljon. Ne on kuvattu tapahtuneiksi juuri niin ja sinä päivänä kuin kyseiset poliisisurmat oikeastikin.

Toinen taso on poliitikkojen ja poliisiorganisaation suhde. Ensimmäisessä osassa tulee alastomasti esiin, miten Maalaisliitto pelasi kaksilla korteilla kieltoain aikana. Puolue kannatti sitä, mutta puolueen edustajat katsoivat pirturallia läpi sormien siellä, missä se oli poliittisesti edullista kuten vanhassa iloisessa Viipurissa.

Toisessa osassa kritiikin kohteena on oikeisto, nykytermeillä oikeistopopulistit. Vielä kirjoittamista vailla olevassa kolmannessa osassa kritiikki kohdistuu vasemmistoon. Sarjan kolmas osa alkaa jatkosodasta ja päättyy sotien jälkeisiin "vaaran vuosiin".

"Miten tietyt politiikan seuraukset näkyvät poliisin työssä", hän kiteyttää tarinansa poliittisen ulottuvuuden.

Kolmas taso on rikostutkimustaidon kehittyminen. Ensimmäisessä osassa 1920-luvulla sormenjäl-

jistä tuli oikeuskelpoista todistusaineistoa.

1930-luku oli veritutkimuksen kehittymisen aikaa. Silloin opittiin erottamaan ihmisen ja eläimen veri toisistaan. Ei kuulosta nyt kovin suurelta harppaukselta, mutta agrariiyhteiskunnassa erolla oli suuri merkitys rikostutkinnalle.

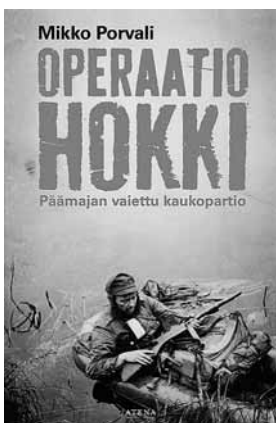
Kolmannen osan teemaa hän ei ole vielä päättänyt.

Mätön kuolema oli kosto

Dekkariseuran myöntämästä palkinnosta Porvali sanoo olevansa otettu. Se oli hänelle yllätys, koska kirjailija ei mielestään tehnyt dekkaria, vaan rikospohjaisen romaanin.

Veri ei vaikene ei olekaan perinteinen dekkari. Siinä ei ole murhamysteeriä, joka ratkeaa lopussa. Tämä tarina on tosi. Kirjassa muilutuksen kohteeksi joutuva Kannaksen Heinojoella asunut suutari Erik Mättö todella kyyditettiin heinäkuussa 1930 ja hänet löydettiin surmattuna vasta seuraavana vuonna.

Murhaan syylliseksi paljastui "jumalan valitseman kansanjohtajan"

KANSI: LAURA RAHINANTTI

Vihtori Kosolan poika Pentti. Oikeuden päätöksen mukaan jäi näyttämättä toteen, että ”Mättö olisi surmattu vakain tuumin tai että hänen vapauttaan olisi riistetty”, vaikka miestä kuljetettiin umpiautossa kymmeniä kilometrejä Kannaksen teillä. Lopulta aseeton mies ammuttiin tienlaidan metsikköön.

Korkein oikeus vahvisti Kosolan tuomioksi kuusi vuotta kuritushuonetta vuonna 1934, mutta presidentti P. E. Svinhufvud armahti hänet jo kahden vuoden kuluttua joulukuussa 1936. Mätön orpolapsilta evättiin kaikki korvaukset.

Mätön muilutus on tuttu myös kulttuurihistorioissa pysyvän jäljen jättäneestä *Lapualaisopperasta* vuodelta 1966.

Porvali valitsi Mätön tapauksen miljöön, Kannaksen takia. Toinen syy oli, että se päättyi henkirikokseen toisin kuin useimmat kyyditykset. Mielenkiintoa tarinaan lisäsi vielä tapauksen liittyminen suoraan Kosolan perheeseen.

Lisäksi Porvali pitää arkistopapereiden perusteella melko selvänä, ettei Mättö ollut poliittinen henkilö. Kyyditys sai alkunsa paikkakunnan miesten keskinäisistä kaunoista ja oli kosto, joka karkasi käsistä.

”Siinä käytettiin hyväksi nuoria fanaatikkoja, jotka ovat valmiita tekemään mitä vaan oman kieroutuneen maailmankuvansa puolesta. Tällaisiin seurauksiin se sitten alkoi johtaa.”

”En kirjoittanut varoittaakseni”

”Kyseessä on vahva ajankuva, joka samalla resonoi tätä päivää ääriilikeineen ja sodan keskelle joutuvi- ne ihmisineen”, Johtolanka-raati peresteli.

”Siinä on jotain, joka on aika tyyppillistä meidänkin ajassamme”, Porvali itse sanoi Mätön kyyditykset haastattelussa, joka tehtiin ennen

kuin hän oli kuullut palkintoperustelut.

On suuri houkutus lukea *Veri ei vaikene* -kirjaa kommenttina oman aikamme tapahtumiin, mutta Porvali kiistää tavoitelleensa ajankoh- taisuutta. Kirjaa kirjoittaessa Elielin- aukion surmatyö esimerkiksi oli vielä tekemättä.

”Nuoret miehet, näyttämisen ha- lu, fanaattisuus”, hän luettelee Mätön surman taustoja.

Matkaan ei lähdetty sillä mielellä, että ketään tapetaan. Niin kuitenkin kävi.

”Missään nimessä en ajatellut kirjoittavani niin, että nyt pitää ääriilikeistä varoitella. Mutta ihan selvästi on samankaltaisia arvoja ja piittaamattomuutta ilmassa – yksisilmäistä tapaa katsoa asioita.”

Siltäkin osin Porvalin kuvaama 1930-luku on kuin nykyaikaa, vaikka viestintävälineet ovat muuttuneet.

”Kun lukee 1930-luvun alun sanomalehtiä oikealta ja vasemmalta laidalta, niin samoista asioista kirjoit- taessaan ne kertovat niin eriävin sanoin, että toinen ei voi olla totta. Todennäköisesti molemmat liioittelevat omaan suuntaansa.”

”Joissain maissa presidentilliseltäkin tasolta puhutaan vaihtoehtoisista totuuksista. Siinä aikakaudessa on hirveästi samaa.”

Poliisina Porvalilla on omakohtais- ta kokemusta ”suhteellisen räväköis- tä” mielenosoituksista. Hänestä ääri- liikkeet sijoittuvat poliittisen kentän ulkopuolelle eivätkä niihin sovellu määritelmät äärioikeudesta ja ääri- vasemmistosta.

”Mutta jos käytetään näitä termejä, olen katsonut ääriivasemmiston mie- lenosoitusta, ’Kiakkovieraita’, Tampe- re-talossa mellakka-aidan takaa itse- näisyyspäivänä 2013. Poliisin hevo- set saivat huolella jääkiekkomailas- ta. Elokuussa 2015 olin Jyväskylässä töissä, kun Suomen Vastarintaliik- keen mielenosoitus karkasi käsistä.”

”En halua, että kukaan, joka on kanssani viran puolesta tekemisissä, joutuu ajattelemaan, että löytää itsensä tai oman tapauksensa jostain kirjasta myöhemmin.”

”Olen nähnyt mellakointia ja tun- nen ääriilikeitten ajattelutapaa jol- lakin lailla töitten puolesta. Ehkä se näkyy kirjasta, mutta en ole ha- kenut mitään analogiaa. Sehän sii- nä surullista onkin, että kun kirjoit- taa 1930-luvusta silloisten lähteiden pohjalta, niin se peilautuu meidän ajassamme.”

Analogian tuntua joka tapauksessa on vahvasti muun muassa siinä, kun Porvali pistää toisen päähenkilönsä Kähösen miettimään tutuilta tuntu- via asioita. Lapualaiset kantavat hänelle lapsuudesta tuttuja ja positiivi- sia körttien sinimustia värejä. ”Voi- sivatko he varastaa loputkin tunnuk- set, jotka olivat minulle pyhiä? Vaa- kunaleijonan? Siniristilipun?”

”Hirveän hyvin kirja istuu nykyi- seen vihapuhe-keskusteluun, mut- ta en ole tavoitellut sellaista”, Porva- li sanoo.

Rikospoliisin kolme virtausta

Karelia Noir -sarjan päähenkilöt ovat etsiväkomisarriot Salomon Eckert ja Jussi Kähönen, jotka sinnikkäästi sel- vittävät Mätön tapausta oikeuskans- lerin puututtua paikallisen maalais- poliisin huonoon tutkintaan. Näin asiat kulkivat todellisuudessaakin.

Eckertin ja Kähösen sekä tekni- sen tutkijan Ahrenbergin mahmo- jen kautta palataan Porvalin tavoit- teeseen kuvata rikospoliisin histori- aa. Kolmikosta kukin edustaa yhtä siihen vaikuttanutta eurooppalaisen rikostutkinnan virtausta.

☺ Rikoskomisario Porvali tutun poliisioperaation kohteena Johtolanka-jakoon kuuluvassa sormenjälkien tallennuseremoniassa. Operaation hoiti tottuneesti vanhempi konstaapeli Jukka Hätönen Helsingin poliisin Ennalta estävän toiminnan toimintalinjalta. Palkintotilaisuus järjestettiin kustantamo Tammen tiloissa Helsingissä 1. helmikuuta.

Eckert on poliiseista se, joka joskus toteuttaa oman käden oikeutta. Porvali kertoo henkilöhahmon syntyneen aidosta turhautumisesta. Kun poliisi tietää, miten juttu on oikeasti mennyt ja ketä pitäisi rangaista, mutta oikeusjärjestys ei siihen pysty, tekee mieli hoitaa asia suoraviivaisesti itse.

”Omassa työssäni en tietenkään sitä tee, mutta Eckert edustaa turhaumaa, joka syntyy joskus poliisin työssä.”

Eckert edustaa brittiläistä rikostutkijatyyppiä, joka on koulutettu tarkailuun ja seurantaan. Hän asettaa

kuulusteltavalle ansoja ja on juonikas.

Kähönen on saanut rikostutkijan oppinsa Saksassa. Hän on viimeisen päälle laillisuusmies, joka perustaa työnsä analyysiin ja järjestelmällisyyteen. Kähönen pelaa kuulustelussa avoimin kortein.

Ahrenberg on siviilitiedemies, joka edustaa ranskalaisen rikosteknisen tutkimuksen suuntausta.

Kolmikosta Ahrenbergillä on selvän historiallinen esikuva. Hän on ruotsalainen rikosteknikko Harry Söderman, jonka katsotaan tuoneen ranskalaisen teknisen rikostutkinnan pohjoismaihin.

Todelliseen esikuvaan ei perustu myöskään etenkin ensimmäisessä kirjassa paljon esillä oleva Eckertin ja Kähösen organisoima viipurilaisen katulasten ryhmä, joka tarkkailee tilannetta poliisin puolesta ruoka-apua vastaan.

Totta siinä on sen verran, että sisällissodan jälkeen Viipurissa oli paljon katulapsia. Sepitteen tarkoitus on kuvata sitä, että poliisilla pitää olla suhteet oman alueensa asujaimiston vähäisimmällekkin tasolle.

”Ketään ei saa jättää huomiotta siksikään, että poliisin ammatti on sosiaalista työtä. Mutta ei myöskään tuloksellisuuden kannalta. Ihmisiltä saa usein valtavan hyvää tietoa. Hengeltään se tarina on totta.”

”Kukaan ei löydä kirjoistani itseään”

Mikko Porvali muistelee nuorisokirjojen jälkeen lukeneensa Agatha Christien Poirot-sarjaa. Se oli hänen ensimmäinen dekkarikokemuksensa.

Karelia Noir -sarjan taustatyönä hän on lukenut Hugo Nousiaisen (1913–1957) teoksia. Nousiainen toimi rikosetsivänä Viipurissa 1936–1940. Kokemuksia tältä ajalta hän kuvasi kirjassaan *Varjon puolella Viipurissa* (1954).

Porvali makustelelee kysymystä, onko hänellä suhdetta dekkareihin.

”Olen lukenut niitä aina, mutta aika lailla viihteenä. Nyt tämän projektin aikana olen lukenut oppimismielessäkin sellaisten kirjoittajien tekstejä, joilla on omakohtaista kokemusta aiheesta.”

Kymmenisen vuotta sitten Porvali toimi rauhanturvaajana Kosovossa. Silloin vapaa-aikaa oli paljon ja hän teki muistiinpanoja mahdollista nykypäivään sijoittuvaa dekkaria silmällä pitäen. Hän muistaa tehneensä silloin tietoisien ratkaisujen, ettei kirjoita poliisin nykyisestä työstä. Syyt liittyivät hänen omaan ammattiinsa poliisina.

”En halua, että kukaan, joka on kansani viran puolesta tekemisissä, joutuu ajattelemaan, että löytää itsensä tai oman tapauksensa jostain kirjasta myöhemmin. Haluan pitää pelin puhtaana.”

”Työkavereidenkaan ei tarvitse ajatella minua töissä niin, että käytäisin heitä kirjoissa.”

Realismi edellä

Perinteisissä dekkareissa tehdään yleensä murha tai monta murhaa, jotka liittyvät toisiinsa. Tutkintaa johdettavalla komisariolla ja hänen ryhmälään on tilaisuus keskittyä yhteen juttuun kerrallaan.

Karelia Noirin kahdessa osassa aikajänne kestää vuosia ja tutkittavaa tuottavat monet muutkin asiat kuin pääjuontien kieltolaki ja kyyditykset.

Sinisen kuoleman kuvassa aiheita ovat myös Viipurista Imatralle tehtävät itsemurhamatkat, kommunistien rajanpinnassa liikkuvat etappimiehet sekä Kirjasalon tasavalta, joka oli inkeriläisten Venäjältä eronnut itsehallintoalue Rajajoen toisella puolen. Kirjasalolaiset olivat eräänlaisia Suomen palkkasotilaita, jotka vartioivat rajaa omalla lohkollaan.

Veri ei vaikene -romaanin keskiosassa Eckert joutuu murhayrityk-

sen kohteeksi ja lopussa ollaan keskellä Viipurin pommituksia.

Kirjat ovat siis hajanaisia. Porvali sanoo, että tarkoituksella.

”Kun perussy kirjoittamiselle on rikostutkimuksellisen kehityksen kuvaaminen, niin on pitänyt tehdä jo alussa strateginen perusvalinta, että tästä kirjasarjasta tulee tällainen. Se aiheuttaa joitakin ongelmia, jotka pitää jotenkin ratkaista tai sitten niiden kanssa pitää vaan elää.”

Porvali myöntää, että vetävämman tarinan saisi toisella tavalla kirjoittamalla, mutta hän on halunnut irti siitä dekkariperinteestä, että kirjassa tutkitaan vain yhtä rikosta. Juuri se on suurin virhe, jonka viihde rikospoliisin työstä antaa.

”Olen ollut 15 vuotta poliisina, viime ajat talousrikostutkinnassa. Siellä voi olla, että yhtä aikaa auki on joitakin kymmeniä juttuja. Tyypillisesti on satakunta rikosasiaa, joille pitäisi koko ajan tehdä jotakin. Ei sellaista

KANSI: JUSSI KARJAINEN

poliisia olekaan, joka saisi keskittyä vain yhteen asiaan, ellei sitten jossain KRP:n järjestäytyneen rikollisuuden yksikössä. Paikallispoliisissa se ei ole ikinä mennyt niin.”

”Tämän kuvaaminen on realistista, mutta se hajottaa tarinaa moneen suuntaan. Tiedän, että osaisin kirjoittaa tiiviimmän kaaren, mutta silloin kuvaisin huomommin poliisin arkea ja elämää.” ■

Johtolanka-raadin perustelut

Mikko Porvalin teos *Veri ei vaikene* on kiehtova yhdistelmä: hyödynnäessään dekkarissa klassista päähenkilö ja hänen työparinsa -asetelmaa sekä todellisia rikostapahtumia teos kutoo kiinnostavasti yhteen faktaa ja fiktiota.

Tarina alkaa yhdestä 1930-luvun tunnetuimmasta muilutuksesta. Sen kohteeksi joutui suutari Erik Mättö, jonka ruumis löytyi vasta vuosi myöhemmin. Teos kattaa koko vuosikymmenen, ja sen kaari sulkeutuu talvisodan Viipurin pommituksissa, joita Porvali kuvaa vahvauttavasti.

Veri ei vaikene ei nojaa perinteiseen juonikaavaan. Sen sijaan tärkeäksi nousee tiivis rajaus: viipurilaisen poliisin näkökulma poliittisesti kuohuvaan vuosikymmeneen. Kyseessä on vahva ajankuva, joka samalla resonoi tätä päivää ääriilikkeineen ja sodan keskelle joutuvine ihmisineen.

Mikko Porvali kuvaa taitavasti rikospoliisin toimintaa ja sen tutkimusmenetelmien kehitystä 1930-luvulla. Teoksellaan hän osoittaa, että Suomen dramaattisessa lähimenneisyydessä on paljon kertomistaan odottavia rikostarinoita. Niitä suomalaisessa dekkarikirjallisuudessa on hyödynnetty yllättävän vähän.

Tunnustettu sotahistorioitsija Mikko Porvali on enemmän kuin tervetullut myös faktapohjaisen rikoskirjallisuuden kirjoittajaksi.

Palkintoraatiin kuuluivat Kirsi Hietanen, Kai Hirvasnoro ja Jonna Lehtinen.